

Marcin Stanisław Wilga

**WIELOLETNIE OBSERWACJE SOPŁÓWKI JEŻOWATEJ
HERICIUM ERINACEUM (BULL.: FR.) PERS. (MACROMYCETES)
NA STANOWISKU W LASACH OLIWSKICH
(TRÓJMIEJSKI PARK KRAJOBRAZOWY)**

**Long-term observation of bearded tooth fungus *Hericium erinaceum*
(Bull.: Fr.) Pers. (macromycetes) in Oliwskie Forests
(Trójmiejski Landscape Park)**

Abstract

The paper presents taxonomy, ecology and distribution of bearded tooth fungus *Hericium erinaceum* in its range of distribution. In Poland the species has only 10 locations, one of which (under study herein) is situated in the Radość Valley in Trójmiejski Landscape Park.

KEY WORDS: bearded tooth fungus, *Hericium erinaceum*, Trójmiejski Landscape Park.

Sopłówka jeżowata *Hericium erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers. (syn. *H. erinaceus*, *Clavaria erinaceus*, *Dryodon erinaceus*, *Hydnum erinaceus*) jest przedstawicielem klasy podstawczaków *Basidiomycetes*, podklasy pojedynczopodstawkowych *Holobasidiomycetidae*, rzędu gołąbkowców *Russulales* – poprzednio bezbłaskowców *Aphyllophorales* – i rodziny sopłówkowatych *Hericiaceae* (Gumińska i Wojewoda 1985, Wojewoda 2003). Nazwy regionalne tego grzyba to m.in.: „Małpia głowa”, „Lwia grzywa”, „Broda starca”, Yamabushi-take.

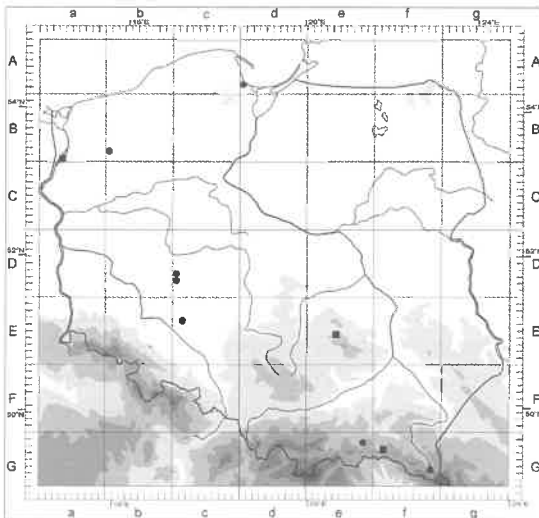
Takson należy do grzybów bardzo rzadkich, choć obszar jego występowania obejmuje całą strefę klimatu umiarkowanego – jest znany w Ameryce Północnej, Eurazji i Australii (Anonim 2004, Piątek 2005). Zalicza się go do saproksylobiontów lub słabych pasożytów drzew. Wyrasta w lasach naturalnych lub mało przekształconych przez człowieka, na uszkodzonych i murszejących gatunkach drzew liściastych, głównie na buku *Fagus sylvatica* i dębach *Quercus* spp. (Domański 1961). Podłożami dla omawianego gatunku, które preferuje, mogą być także jabłoni *Malus* spp., orzech włoski *Juglans regia* (Gerhardt 2006) oraz olsza szara *Alnus incana* (Pop i Tanase 2003).

W większości krajów europejskich soplówkę jeżowatą objęto ochroną prawną i umieszczono na tamtejszych „Czerwonych listach” (por. Dahlberg i Croneborg 2003). W Polsce ma ona status gatunku „wymierającego” – E (Wojewoda i Ławrynowicz 2006) i poddano ją ochronie ściślejszej (Grzywacz i Nieto 1989, Rozporządzenie Min. Środ. 2004).

Soplówkę jeżowatą stwierdzono m.in. w Czechach (Baranovič 2002, Dvořak i Hrouda 2005), Słowacji (Škubla 2003), Niemczech, Francji, Włoszech, Hiszpanii (por. Piątek 2005). W Wielkiej Brytanii znana jest z 12 stanowisk (Anonim), z podobnej ilości na terenie Federacji Rosyjskiej; większość tamtejszych stanowisk jest zlokalizowana na północnym Kaukazie, we wschodniej Syberii i na Dalekim Wschodzie przy granicy z Chinami (Anonim 2005). Znana jest także w Indiach, Chinach, Japonii i Korei Północnej (Piątek 2005).

W Polsce dotychczas odnotowano ją dziesięciokrotnie (ryc. 1):

1. Dobroszyce koło Oleśnicy (Glaser 1953); Ec-31
2. Bieszczady – dolina potoku Hylatego (Domański et al. 1970); Gf-58
3. Beskid Niski – Magura Małastowska (Wojewoda 1977-78 za Domańskim 1961); Ge-18
4. Gdańsk-Oliwa – osada Rybaki w Dolinie Radości (Trójmiejski Park Krajobrazowy); Ad-80
5. Iński Park Krajobrazowy (Stasińska 1999, 2000); Bb-80
6. Siedlec koło Gostynia (Lisiewska i Madeja 2003); Dc-60
7. Siedlec koło Gostynia (Lisiewska i Madeja 2003); Dc-70
8. Rezerwat przyrody „Świnia Góra” (Karasiński 2005); Ee-54

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk soplówki jeżowatej *Hericium erinaceum* w Polsce wg Piątka (2005), zmienione;
● – stanowisko, ■ – nowe stanowisko.

Fig. 1. Distribution of bearded tooth fungus *Hericium erinaceum* in Poland after Piątek (2005), changed;
● – location, ■ – new location.

9. Puszcza Bukowa, okolice Binowa, pow. Gryfino (Kujawa 2005); Ba-93
10. Beskid Niski – Olchowiec, pow. Jasło (Hreczka 2005); Gf-21.

Rozmieszczenie siedmiu stanowisk soplówki jeżowatej w Polsce zawiera opracowanie Piątka (2005) – patrz: ryc. 1. Numery 8-10 w powyższym wykazie oznaczają nowo odkryte stanowiska, nieuwzględnione w cytowanym opracowaniu. Prawdopodobne stanowisko w Ojcowskim Parku Narodowym podaje Karasiński (2005) – brak bliższych informacji.

Owocnik omawianego gatunku osiąga dojrzałość późną jesienią, jest początkowo białawy, z wiekiem żółknie lub przebarwia się na ochrowobrązowo; ma 80-150 (100-200) mm średnicy, w zarysie jest prawie kulisty, nierozgałęziony, bokiem przyrośnięty do podłoża, a jego powierzchnia pokryta jest długimi, 10-50 (70) mm, zwieszającymi się kolcami. Miąższ jest białawy, zwarty; zapach i smak łagodne. Młode owocniki są jadalne i uważane za smaczne – grzyb popularny w kuchni dalekowschodniej. Wysyp zarodników jest biały. Zarodniki są prawie kuliste, gładkie lub nieznacznie szorstkie, amyloidalne, o wymiarach: 4-5 x 3-3,5 (3,5-5,5 x 2,5-4,5) μm (Pegler 2003, Gumińska i Wojewoda 1985).

Z owocników *Hericium erinaceum* wyodrębniono polisacharydy, m.in. β -D glukan, którego aplikacja przynosi pozytywne rezultaty w leczeniu demencji (choroby Alzheimera). Stąd w krajach Dalekiego Wschodu, np. Chinach, prowadzi się uprawę tego grzyba również w celach leczniczych. Także w Polsce, m.in. na Wydziale Farmaceutycznym AM w Warszawie i w Akademii Rolniczej w Poznaniu, prowadzona jest hodowla tego grzyba dla celów naukowych i leczniczych (por. Glaser 1953, Pawlak 2004, Siwulski i Sobieralski 2004, Krzyczkowski 2006-2007, Nowak 2007).

Ryc. 2. Jeden z dojrzałych owocników soplówki jeżowatej *Hericium erinaceum*, osada Rybaki w Dolinie Radości, 20.10.2006, fot. Marcin S. Wilga.

Fig. 2. A ripe fructification of beard-tooth fungus *Hericium erinaceum*, Rybaki settlement in Radość Valley, 20.10.2006, photo. Marcin S. Wilga.

Soplówka jeżowata w Dolinie Radości

W Trójmiejskim Parku Krajobrazowym gatunek został po raz pierwszy stwierdzony 23 listopada 1995 r. Zaobserwowano go na terenie ówczesnej filii Instytutu Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie, położonej przy ul. Bytowskiej 5 w osadzie Rybaki (Gdańsk-Oliwa, Dolina Radości, ATPOL DA80, Ad-80 – ryc. 1). Pojedynczy owocnik wyrósł na pniu żywego, murszejącego buka zwyczajnego *Fagus sylvatica*. Materiał do fungarium pobrano trzy lata później (leg. M. S. Wilga, det. W. Wojewoda, KRAM-F 38669, 10.10.1998 r.); gatunek pierwotnie został błędnie oznaczony jako soplówka bukowa *Hericium clathroides* (por. Wojewoda 2003, Piątek 2005). W 1997 r. teren Instytutu został sprywatyzowany, a buk – gospodarz soplówki – ocalony przed grożącym mu wycięciem, poprzez nadanie drzewu statusu pomnika przyrody nr 1066 (obwód w pierśnicy 2,5 m, por. mapa przyr.-turyst. TPK).

Siedlisko w Dolinie Radości, na którym pojawia się soplówka jeżowata, charakteryzuje się specyficznym mikroklimatem wynikającym z bliskości stawu, przez który przepływa Potok Oliwski, oraz mocnego ocienienia przez pobliską dojrzałą żyzną buczynę (*Galio odorati-Fagetum festucetosum*), porastającą dość strome zbocze doliny. W pobliżu buka stwierdzono muchomora szyszkowatego *Amanita strobiliformis* (Wilga 2005); do niedawna był on uważany za gatunek wymarły – Ex, obecnie ma status taksonu rzadkiego – R (Wojewoda i Ławrynowicz 1992, 2006). Na pniu buka zauważono ryzomorfy opieńki *Armillaria* sp., owocniki hubiaka pospolitego *Fomes fomentarius* oraz monetki bukowej *Oudemansiella mucida*; w sierpniu 2006 r. stwierdzono sporą słuźnię wykwitwu zmiennego *Fuligo septica*.

Z wyjątkiem sezonu wegetacyjnego 1997, co roku grzyb owocnikował. Wytwarzał zazwyczaj dwa, czasami trzy duże owocniki zlokalizowane zazwyczaj na wysokości 2-2,5 m (ryc. 2). Zawiązki owocników można było zauważyć w końcu sierpnia lub częściej na początku września, a pełny rozwój owocniki osiągały na początku października. Kilkakrotnie były one bezmyślnie niszczone, natomiast ich naturalna destrukcja miała miejsce dopiero wiosną roku następnego.

Można przypuszczać, że jednym z powodów nierozprzestrzenienia się omawianego gatunku w Lasach Oliwskich jest brak odpowiednich podłoży – pni zamierających buków i dębów. Jest to następstwo czyszczenia lasu z tzw. posuszu (por. Wilga 2003).

Paniom dr Annie Ronikier i mgr Annie Kujawie serdecznie dziękuję za pomoc, m.in. w aktualizacji mapy rozmieszczenia stanowisk soplówki jeżowatej w Polsce.

LITERATURA

ANONIM. (brak daty). Species Action Plan. Bearded Tooth (*Hericium erinaceum*). In: <http://www.ukbap.org.uk/UKPlans.aspx?ID=361>.

- ANONIM. 2004. Australian's fungi mapping scheme. In: <http://fungimap.rbg.vic.gov.au/fmn/fmn23.pdf>.
- ANONIM. 2005. *Hericium erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers. – Гриций ежовиковый. In: http://www.binran.ru/infosys/fun_map/hereri.htm.
- BARANOVIČ R. 2002. Koralovec ježovitý. In: http://www.nahuby.sk/atlas_hub_detail.php?huba_id=198.
- DAHLBERG A., CRONEBORG H. (Eds). 2003. 33 threatened fungi in Europe. In: Complementary and revised information on candidates for listing in Appendix I of the Bern Convention. Uppsala: 82.
- DOMAŃSKI S. 1961. Materiały do poznania mikoflory nadrzewnej Beskidu Niskiego w okolicy Gorlic. *Fragm. Flor. et Geobot.* 7, 1: 203-213.
- DOMAŃSKI S., LISIEWSKA M., MAJEWSKI T., SKIRGIEŁŁO A., TRUSZKOWSKA W., WOJEWODA W. 1970. Mikoflora Bieszczadów Zachodnich. IV (Zatwarnica 1965). *Mycoflora of West Bieszczady*. IV. *Acta Mycologica* 6, 1: 129-179.
- DVOŘÁK D., HROUDA P. 2005. Jeřáte houby. Losaky a koralovce. Masarykova univerzita v Brne, Brno.
- GERHARDT E. 2006. Grzyby. Wielki ilustrowany przewodnik. Bauer-Weltbild Media Sp. z o.o., Sp. k. Klub dla Ciebie, Warszawa.
- GLASER T. 1953. Badania nad biologią grzyba *Hericium erinaceus* (Bull.) Fr. na sztucznych pożywkach. *Studies on biology of the fungus Hericium erinaceus* (Bull.) Fr. on artificial media. *Acta Soc. Bot. Pol.* 22, 4: 787-804.
- GRZYWACZ A., NIETO C. 1989. Grzyby chronione. PWRiL, Warszawa.
- GUMIŃSKA B., WOJEWODA W. 1985. Grzyby i ich oznaczanie. PWRiL, Warszawa.
- HRECZKA A. 2005. Informacja o stanowisku *Hericium erinaceum*. In: <http://www.bio-forum.pl/messages/7259/7259.html>.
- KARASIŃSKI D. 2005. Grzyby polskie. Soplówka jeżowata *Hericium erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers. In: http://grzyby.strefa.pl/Hericium_erinaceum.html.
- KRZYCZKOWSKI W. 2006-2007. Hodowla *Hericium erinaceum* na sztucznej pożywce – inf. korespondencyjne, npbl.
- KUJAWA A. 2005. „Rejestr gatunków grzybów chronionych i zagrożonych” – nowa forma gromadzenia danych mikologicznych pochodzących od amatorów. Podsumowanie roku 2005. *Przegl. Przyr.* 16, 3-4: 17-52.
- LISIEWSKA M., MADEJA J. 2003. Rozmieszczenie ściśle chronionych gatunków grzybów w Wielkopolsce. *Distribution of strictly protected macrofungi in the Wielkopolska region*. *Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Seria B – Botanika*, 52: 7-25.
- Mapa przyrodniczo-turystyczna Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego – część południowa, 1:20000. Wyd. Eko-Kapio, Gdańsk.
- NOWAK P. 2007. Zdjęcia z hodowli soplówki jeżowatej *Hericium erinaceum* w warunkach warsztatowych. In: http://grzyby.nazwa.pl/gallery2/v/Ami_/18_02_2007/.
- PAWLAK R. 2004. Wpływ podłoża na wzrost grzybni i plonowanie soplówki jeżowatej *Hericium erinaceus* (Bull. ex Fr.) Pers. Praca doktorska na AR w Poznaniu.
- PEGLER D. 2003. Grzyby Polski i Europy. Wyd. Larousse Polska, Wrocław.

- PIĄTEK M. 2005. *Hericium erinaceum* (Bull) Pers. In: Atlas of the Geographical Distribution of Fungi in Poland. 3: 43-46. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- POP A., TANASE C. 2003. Mapping of Macromycetes – Pilot Series – in Romania. In: <http://www.wsl.ch/eccf/newsletter13.pdf>.
- Rozporządzenie Min. Środ. z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie dziko występujących grzybów objętych ochroną. Dz. U. 04.168.1768 z dnia 28 lipca 2004 r., Warszawa.
- SIWULSKI M., K. SOBIERALSKI. 2004. Uprawa grzybów jadalnych i leczniczych w warunkach naturalnych. Wyd. KURPISZ, Poznań.
- ŠKUBLA P. 2003. Mycoflora Slovaca. Mycelium. Bratislava. Wyd. nakładem własnym autora: 308.
- STASIŃSKA M. 1999. Macromycetes in forest communities of the Ińsko Landscape Park (NW Poland). *Acta Mycologica* 34, 1: 125-168.
- STASIŃSKA M. 2000. Rzadkie macromycetes Ińskiego Parku Krajobrazowego. Rare macromycetes of the Ińsko Landscape Park (NW Poland). In: M. LISIEWSKA, M. ŁAWRYNOWICZ (Eds.). Monitoring grzybów: 97-107. Sekcja Mikol. PTB, Poznań-Łódź.
- WILGA M. S. 2003. List do Zarządu Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego w sprawie nadmiernej usuwania posuszu z obszaru Lasów Oliwskich, Gdańsk (mscr.).
- WILGA M. S. 2005. Muchomor szyszkowaty *Amanita strobiliformis* (Paulet ex Vittad.) Bertillon w Gdańsku. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 61, 5: 93-100.
- WOJEWODA W. 1977-78. Wielkoowocnikowe grzyby podstawkowe (Basidiomycotina) Beskidu Niskiego (Karpaty). Część I. Heterobasidiomycetes; Aphyllophorales. In: *Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej 1997-1998*, T. XXV.
- WOJEWODA W. 2003. Checklist of Polish larger Basidiomycetes. Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Science, Kraków.
- WOJEWODA W., ŁAWRYNOWICZ M. 1992. Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych w Polsce. Red list of threatened macrofungi in Poland. In: ZARZYCKI K., WOJEWODA W., HEINRICH Z. (Eds.). *Lista roślin zagrożonych w Polsce. List of threatened plants of Poland*. Wyd. 2. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- WOJEWODA W., ŁAWRYNOWICZ M. 2006. Red list of the macrofungi in Poland. Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych w Polsce. In: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (Eds.). *Red list of plants and fungi in Poland. Czerwona lista roślin i grzybów Polski*. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

Adres autora:

Katedra Pojazdów i Maszyn Roboczych
Politechnika Gdańska
ul. Narutowicza 11/12
80-952 Gdańsk
e-mail: emwilga@mech.pg.gda.pl